

DOUĂ TOPOARE DE CUPRU DIN ZONA MUREȘULUI MIJLOCIU

DE

VALERIU LAZĂR

Cu prilejul unor cercetări de teren și a unor sondaje și săpături arheologice, efectuate în cursul anilor 1967 — 1968¹, în zona mijlocie a Mureșului (aria Aiud și spațiul limitrof) am achiziționat, printre altele, și două topoare de aramă descoperite întâmplător.

1. *Topor de aramă cu gaura de înmănușare transversală* (fig. 1; inv. nr. 5, colecția de arheologie a catedrei de istorie, Institutul pedagogic, Tirgu-Mureș); se încadrează în categoria topoarelor-ciocan (*Hammeräxte*).

Obiectul donat în iunie 1968 a fost achiziționat de către Gavril Negreanu (atunci învățător în Sincrai, jud. Alba), în toamna anului 1967, de la un țăran din satul Meșcreac, com. Rădești, jud. Alba. Informația luată de achizitor plasa locul descoperirii în zona terasei inferioare nord-vestice dintre sat și Mureș, fapt ce ne-a determinat să facem o cercetare la locul respectiv, cunoscând că în perimetrul localității mai fuseseră descoperite urme arheologice².

Cercetarea noastră, efectuată în septembrie 1968, în porțiunea dintre Meșcreac și albia Mureșului, a dus la descoperirea unui bogat material arheologic din epoca romană (fragmente de vase într-o gamă tipologică variată, tuburi de apeduct etc.). Lipsa în această zonă a unui material arheologic care să se lege cronologic de toporul-ciocan amintit ne îngăduie să vorbim fie de o descoperire izolată, fie de proveniența obiectului dintr-un alt punct topografic al satului.

Toporul, masiv, cu conturul pentagonal, cu profilul longitudinal puțin spre interior are o lungime totală de 0,28 m și o greutate de 2,227 kg. Brațul cu tăiș vertical are lungimea de 18 cm; cel scurt, cu muchia orizontală plată, de formă dreptunghiulară, este de 6,4 cm. Lățimea tăișului vertical are 4 cm, iar a muchiei de 2,5—2,7 cm. Tăișul este ascuțit

¹ Sondajele și săpăturile au fost efectuate de Muzeul de istorie din Aiud cu autorizația Institutului de istorie și arheologie, Cluj.

² M. Roska, Repertorium, p. 172, nr. 160; K. Horedt, SCIV, 2, 1951, 1, p. 199.

avînd grosimea de 0,3 cm. Gaura de înmănuşare, de formă ovală, cu diametrul de 3,3 cm, are pe partea concavă un manşon bine profilat; în schimb, manşonul părţii convexe este mai îngust. Pe partea concavă a toporului, de o parte şi de alta a găurii de înmănuşare, se află cite trei „mărci” alveolare imprimate, dispuse semicircular. Piesa are suprafaţa exterioară

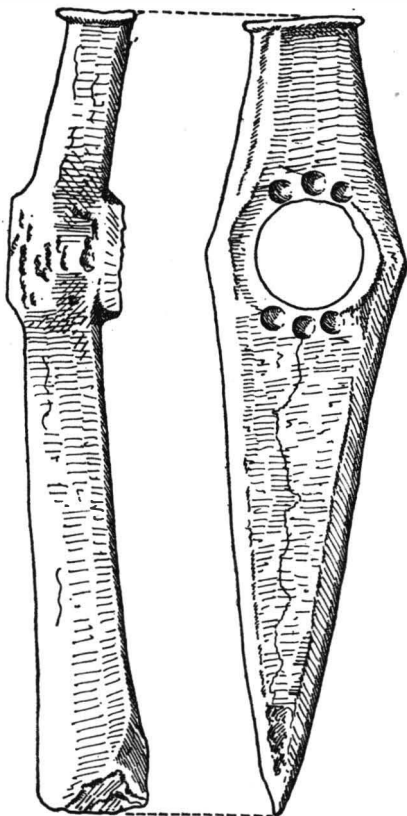

Fig. 1. Topor-ciocan de la Meşcreac (jud. Alba).

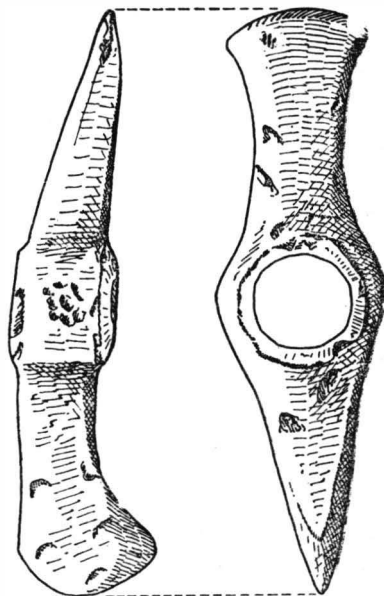

Fig. 2. Topor cu braţele în cruce de la Lopadea Veche (jud. Alba).

acoperită neuniform de obișnuita patină de culoare verzuie-deschis, suprapusă de o crustă zgrunțuroasă de culoare închisă. În unele porțiuni, în care patina a fost înlăturată, apare culoarea roșie pronunțată a metalului din care este confecționat. Brațul cu tăiș are la extremitatea sa, pe o parte laterală, o fisură din vechime; ușoare fisuri sînt și la manșonul găurii de înmănușare. Pe partea concavă, la tăiș, sînt puternice urme de lovituri recente. Asemenea lovituri se observă și în părțile laterale ale zonei găurii de înmănușare, ca și pe muchia toporului.

2. *Topor cu două brațe dispuse „în cruce”* (fig. 2; inv. nr. 8, colecția de arheologie a catedrei de istorie, Institutul pedagogic, Tîrgu-Mureș). Obiectul a fost descoperit întîmplător, în primăvara anului 1968, de

elevul tractorist Ion Brad al Mariei, la circa 150 m nord-est de punctul topografic „Jidovina” de pe teritoriul satului Lopadea Veche (com. Mirăslău, jud. Alba).

Din informațiile donatorului a reieșit că toporul a fost scos la suprafața solului de tractor, cu ocazia arăturii de primăvară, împreună cu fragmente ceramice și resturi osteologice. Cercetînd toamna (septembrie) locul descoperirii, situat pe o pantă ușor înclinată, care în extremitatea sa sudică se unește cu terasa „Jidovinei”, am cules numeroase fragmente ceramice aparținînd culturii Coțofeni (fragmentele, în colecția catedrei de istorie; Institutul pedagogic, Tîrgu-Mureș)³. Piesa are o lungime totală de 0,20 m și o greutate de 0,830 kg. Amîndouă tăișurile sînt ascuțite. Gaura de înmănușare a toporului, de formă ovală, are diametrul de 3,5 cm. Ea este prevăzută în partea de jos cu un manșon bine profilat, cu marginile îngroșate. În regiunea dinspre cele două brațe, marginile manșonului au fost ciocănite. Pe fața superioară a toporului, marginea găurii de înmănușare este doar ușor reliefată. În jurul ei se observă ciocănituri neregulate și dese. Interiorul tubului de înmănușare prezintă încrețituri, care provin probabil din timpul procesului de turnare. Fețele laterale din zona găurii de înmănușare, ca și din apropierea tăișului vertical, au ciocănituri și fațete ușoare, mărunte și dese; ele sînt concentrate îndeosebi în apropierea lamei tăișului, fiind aplicate probabil în timpul prelucrării obiectului pentru a-i înlătura unele defecte de turnare și a-i da un aspect mai elegant. Toporul își mai păstrează patina de culoare verzuie doar în unele porțiuni din interiorul tubului de înmănușare și la extremitatea tăișului orizontal.

Literatura arheologică referitoare la topoarele cu gaură de înmănușare transversală de aramă încadrează topoarele noastre, în general, în perioada eneolitică⁴. Toporul-ciocan de aramă de la Meșcreac este asemănător celor descoperite la Ip, Romita, Ugruțiu (Sălaj), Gheorgheni (Harghita), Coldău⁵, Stupink⁶ (Bistrița-Năsăud) și Sfîrnaș⁷ (Bihor),

³ Săpăturile noastre din 1967 — 1968 de la punctul „Jidovina”, punct apropiat de locul descoperirii toporului-tîrnăcop, au surprins o continuitate de viață istorică multimilenară, care încorporează în ea, în succesiune cronologică, resturi arheologice din culturile Criș, Petrești, Coțofeni, Sighișoara—Wietenberg, Noua, din perioadele Latène, romană și pre-feudală. De asemenea, prin sondajul efectuat în grădina lui Marcu Ioraș, situată pe terasa inferioară, din stînga drumului ce duce la intrarea în sat, s-au găsit fragmente ceramice prefeudale, provenite probabil dintr-o necropolă. Proprietarul grădinii afirmă că, la întorsul vîței de vie în grădină, a găsit circa 17 morminte de înmușare cu inventar, astăzi pierdute. La punctul „Sălașuri” — spre Aiud — s-a descoperit o întinsă așezare Sighișoara—Wietenberg cu bogate resturi ceramice. Materialele rezultate din sondeaje și săpături sînt în curs de publicare. (Pt. descoperirile mai vechi vezi M. Roska, *op. cit.*, p. 208, nr. 22 și K. Horedt, *op. cit.*, p. 195).

⁴ Un studiu documentat cu o bibliografie vastă, selectivă, asupra pieselor prezentate de noi, pînă în 1964, la A. Vulpe, SCIV, 15, 1964, 4, p. 457—466; de atunci, a se mai vedea: Z. Székely, SCIV, 18, 1967, 2, p. 327—332; idem, SCIV, 21, 1970, 2, p. 201—208; A. Crișmaru, SCIV, 22, 1971, 3, p. 479—483; Fl. Gavrilescu și A. Vulpe, SCIV, 22, 1971, 4, p. 651—654; I. Andrițoiu, Sargeția, 8, 1971, p. 37—43; Ersilia Tudor, SCIV, 23, 1972, 1, p. 19—30.

⁵ M. Roska, Repertorium, p. 101, nr. 13, fig. 126; p. 112, nr. 18, fig. 134; p. 294, nr. 7, fig. 353; p. 302, nr. 45, fig. 360; idem, Közlemények, 11, 1942, 1, p. 36, nr. 65, fig. 32; p. 37, nr. 89, fig. 35; p. 57, nr. 205, fig. 58.

⁶ Șt. Dănilă, SCIV, 18, 1967, 3, p. 497—499.

⁷ Ersilia Tudor, *op. cit.*, p. 22, fig. 2/7; 4/3.

forma lui apropiindu-se pînă la identitate cu exemplarul descoperit la Ugruțiu. Tipologic, el se încadrează în forma cea mai evoluată a topoarelor-ciocan de cupru, în tipul Mezökereesztes⁸ și aria lui de răspîndire cuprinde regiunea nordică a Tisei, estul Serbiei, vestul Bulgariei și nordul Transilvaniei Centrale⁹.

În lipsa unei observații stratigrafice certe topoarele-ciocan de tip Mezökereesztes sînt încadrate, din punct de vedere cultural-cronologic, pe baza înrudirii lor tipologice cu topoarele cu tăișurile „în cruce”, în neoliticul tîrziu, final¹⁰.

Toporul de cupru cu două brațe dispuse „în cruce” de la Lopadea Veche aparține tipului evoluat Jászladány, cu o largă răspîndire în Europa sud-estică¹¹.

Acest tip s-a descoperit în estul Cîmpiei Tisei, în Transilvania, Moldova și R. S. S. Ucraina. În sud aria de răspîndire include estul Serbiei și vestul Bulgariei, iar în vest Moravia și nord-estul Boemiei.

Observațiile stratigrafice ale unor descoperiri ale acestui tip de topor-tîrnăcop arată că în spațiul carpato-niprovian el apare în asociație cu ceramica pictată în faza Cucuteni AB (Brad, jud. Bacău) și Cucuteni B (Horodnița, R. S. S. Ucraina). În spațiul intracarpatic tipul Jászladány se încadrează în cultura Bodrogkeresztúr¹², după D. Berciu într-o fază tîrzie a acestei culturi¹³.

Frecvența sa descoperire în mediul culturii Coțofeni (la Lopadea Veche în zona descoperirii este o așezare Coțofeni) sprijină părerea că acest tip de topor-tîrnăcop a fost utilizat și în cadrul culturii Coțofeni¹⁴.

Cu toate că mulți cercetători atribuie geneza tipului Jászladány din cultura Bodrogkeresztúr, nu este exclus ca triburile care generalizează utilizarea acestui topor să fi fost cele ale culturii Coțofeni¹⁵, comunități care preiau și dezvoltă acest bun cultural¹⁶. Constatarea pare a fi justificată și de faptul că locul de geneză a acestui tip de obiect este considerat a fi fost Transilvania¹⁷, care deținea, în perioada de tranziție de la epoca neolitică la epoca bronzului, după regiunea Caucazului, cel mai important loc în prelucrarea aramei¹⁸.

⁸ F. Schubert, Germania, 43, 1965, 2, p. 279, 284; cf. Ersilia Tudor, *op. cit.*, p. 24.

⁹ F. Schubert, *op. cit.*, p. 279; Fl. Gavrilescu și A. Vulpe, *op. cit.*, p. 653; cf. Ersilia Tudor, *op. cit.*, p. 24.

¹⁰ Fl. Gavrilescu și A. Vulpe, *op. cit.*, p. 654; Ersilia Tudor, *op. cit.*, p. 24.

¹¹ A. Vulpe, SCIV, 15, 1964, 4, p. 458; Ersilia Tudor, *op. cit.*

¹² A. Vulpe, *op. cit.*, p. 460-461.

¹³ D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 124.

¹⁴ Părere împărtășită și de D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 135, pl. IX.

¹⁵ M. Roska, *Közlemények*, II, 1942, 1, p. 15-27, cu o hartă (p. 27, astăzi incompletă, depășită!) a răspîndirii acestor topoare. Pentru Transilvania, vezi și D. Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, București, 1944, p. 25-37.

¹⁶ D. Berciu, *Apulum*, 1, 1939-1942, p. 66; M. Roska, *Közlemények*, II, 1942, 1, p. 73; Z. Székely, SCIV, 21, 1970, 2, p. 207; I. Andrișoiu, *op. cit.*, p. 43.

¹⁷ D. Berciu, *op. cit.*; M. Roska, *op. cit.*; Z. Székely, SCIV, 18, 1967, 2, p. 331.

¹⁸ N. Kalicz, *Die Frühbronzezeit in nordost Ungarn*, 1968, p. 48-49, nota 317. Pentru apariția metalelor (inclusiv a cuprului) vezi și I. Nestor, *Dacia*, 9-10, 1941-1944, p. 175-182; idem, SRIR, I, 1954, p. 41-59; idem, NEH, 1955, p. 47-63.

Ca atare, definirea acestui topor în spațiul Transilvaniei (unde se naște și are o largă răspîndire) ca topor de tip Jászlandány, considerăm că nu corespunde realităților cultural-istorice; cercetarea viitoare va trebui să-i găsească o denumire corespunzătoare realităților de aici.

Cele două tipuri au o strînsă legătură tipologico-cronologică, indiferent dacă apariția și evoluția lor e paralelă sau dacă toporul cu tăișurile dispuse „în cruce” derivă din toporul-ciocan¹⁹.

ZWEI KUPFERÄXTE VOM MITTLEREN MUREȘTAL

ZUSAMMENFASSUNG

Es werden zwei Axtfunde aus Kreis Alba veröffentlicht, eine Hammeraxt (Einzelfund aus Meșcreac) und eine kreuzschneidige Axt (Streufund in einer Siedlung, wo unter anderen auch Scherben der Coțofeni-Kultur gesammelt wurden: Lopadea Veche). Der Verfasser meint, daß das zweite Stück mit der dortigen Coțofeni-Siedlung im Zusammenhang steht und daß diese Kultur die kreuzschneidigen Äxte übernahm und ihre weitere typologische Entwicklung beeinflußt hat.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Hammeraxt aus Meșcreac (Kreis Alba).

Abb. 2. Kreuzschneidige Axt aus Lopadea Veche (Kreis Alba).

¹⁹ A. Vulpe, SCIV, 15, 1964. 4, p. 463.

